

Kur'ân-ı Kerim'de Yer Alan **أَلَمْ تَرَ** ve **أَلَمْ تَعْلَمْ** Kiplerine Yönelik Bir Değerlendirme *

Alican Dağdeviren**

- Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article
- Geliş Tarihi/Date Received: 09.04.2021 • Kabul Tarihi/Date Accepted: 28.04.2021
- Yayın Tarihi/Date Published: 30.06.2021

Öz

Kur'ân-ı Kerim, her seviyede insanın aklını ve duygularını etkin bir biçimde kullanarak ilahi mesajı algılayıp benimsemesi için çoğu kez bir hakikati farklı anlatım biçimleriyle ifade etmektedir. İlahi mesajın sunumunda önemli bir yeri olup Kur'ân'ın anlatım sistemi içinde etkili yöntemlerinden biri de istifham üslubudur. Bu makale, istifham üslubu özelinde bir anlatım biçimi olan ve birer kalıp ifade hüviyeti taşıyan Kur'ân'daki **أَلَمْ تَرَ** ve **أَلَمْ تَعْلَمْ** kiplerini incelemeyi amaç edinmiştir. Bu bağlamda her iki kavram, yer aldığı cümlelerdeki konumları, bu terkiplerdeki görme ve bilme fiillerinin anlamları ve nispet edildikleri ikinci tekil şahıs zamiri açısından ayrı ayrı analiz edilmiştir. Ayrıca **أَلَمْ تَرَ** ve **أَلَمْ تَعْلَمْ** tabirlerinin geçtiği ayetler tespit edilerek dil ve anlam bilim açısından araştırılmıştır. Nihayet, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bu iki istifham kipinin hakiki anlamlarıyla ve soruya cevap almak için değil istiare sanatı bağlamında değerlendirilip kalbe ait görme, gözle görmüş gibi muhakkak bilme ve tasdik etme şeklinde anlaşılabilceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, İstifham, Üslup, Anlatım

An Evaluation of Two Quranic Phrases/Modes of Address: **أَلَمْ تَرَ** and **أَلَمْ تَعْلَمْ**

Abstract

It is not uncommon for the Qur'ân to reiterate its message using different modes of address. This is to better engage the mind and soul of the reader so that he/she may understand and embrace the divine message. One of most effective modes of address one will come upon in the Qur'ân is the *istifhām*. The purpose of this article is to examine the usage of *istifhām*, especially the phrases **أَلَمْ تَرَ** (have you not seen) and **أَلَمْ تَعْلَمْ** (do you not know). To this end, the following properties of these phrases were carefully studied: How these phrases are placed in a sentence, the meaning of seeing (**تَرَ**) and knowing (**تَعْلَمْ**) when used in this context and the second person pronouns these phrases were used with. The verses where these phrases were used were identified and examined

* Bu makale, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalında 2002 yılında yazar tarafından tamamlanan “Kur'an-ı Kerim'de Sorular Cevaplar” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, alican.dagdeviren@yalova.edu.tr.

linguistically and semantically. It was found that these phrases of *istifhām* were used rhetorically and not in their literal sense. The concept behind the rhetorical usage of these phrases is to convey the idea that the act of seeing with one's heart -and therefore the knowledge and belief attained in this manner- is as certain and conclusive as the knowledge attained when seeing with the eye itself.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, Question, Style, Expression

Giriş

Kur'ân-ı Kerim, tarih boyunca, zengin ve çekici mana örgüsü ve diğer telif eserlere benzemeyen kendine has üslubuyla gönülleri fethetmiştir. Zarif misalleri, usandırmayan tekrarları, ibretlik kıssaları, canlı tasvirleri, bazı sûre başlarında yer alan münferit harfleri, bazen öven, bazen yeren anlatım tarzı, özel iç musikisi ve harika ikna sistemi, bu üslubun eşsiz parçalarıdır.¹ Kur'ân'ın mesajını sunmada kullandığı bu ifade biçimlerinden her biri siyak sibak bağlamında, birbiriyle uyumlu ve mükemmel çalışan bir bütünü oluşturur. Bütünü oluşturan bu dokuların en uygun kelimelerle ifade edilmesi, en ince ayrıntıyı bile ihmal etmeyecek derecede lafız seçimine önem verilmesi ilahi Kitab'ın temayüz eden yönlerindedir.² İşte Kur'ân'ın, nazım münasebetlerini ve üslûp güzelliğini de koruyarak bu çeşit çeşit dallardan ahenkdâr bir manzara oluşturması, onu, diğer telif eserlerden tamamen farklı, özel ve mucizevi kılar.³

İlahi mesajın sunumunda Kur'ân'ın yer verdiği bu anlatım sistemi içinde etkili yöntemlerinden biri de istifham üslubudur.⁴ Mucizevî üslûbuyla meşhur Arap edebiyatçılarını hayrete düşüren, övündükleri sahada onları aciz bırakan Kur'ân; eşsiz ifade tarzını, istifham üslûbunda da sergilemektedir. İstifhamın zengin motifleri ve vicdanlara etki eden anlatımı, Kur'ân-ı Kerim'in mesajını sunmada çok fazla yer verdiği ve etkili bir anlatım biçimidir. Nitekim bu üslup ile ifade edilen âyet sayısı hemen hemen Kur'ân-ı Kerim âyetlerinin altında biri oranındadır.⁵

Özellikle istifham üslubunun önemli bir anlatım biçimi olan ve birer kalıp ifade hüviyeti taşıyan **أَلَمْ تَرَ** ve **أَلَمْ تَعْلَمْ** kiplerini aşağıdaki şekilde ele almak mümkündür:

¹ Alican Dağdeviren, *İlahi Mesajın Sunumu Açısından Kur'an'da Sorular ve Cevaplar* (İstanbul: Ofis 2005, 2017), 13.

² Muhammed Abdullah Draz, *En Mühim Mesaj*, çev. Suat Yıldırım (İzmir: Işık Yayınları, 1994), 109-110.

³ bk. Draz, *En Mühim Mesaj*, 175.

⁴ İstifham üslubu ile ilgili geniş bilgi için bk. Dağdeviren, *Kur'an'da Sorular ve Cevaplar*, 49-104.

⁵ Dağdeviren, *Kur'an'da Sorular ve Cevaplar*, 22.

1. “... ألم تر /... Görmez misin?”

لم ألم تر “Görmez misin?” ifadesinde yer alan ilk harf olan istifham hemzesi ve sonrasındaki لم edatı nefy / olumsuzluk bildirmektedir. Dolayısıyla bu kipteki iki olumsuzluk bildiren harf ile anlam olumluya dönüşmektedir.⁶ ألم تر ifadesiyle bir olayı gören ve işitene hitap edileceği gibi görmeyen ve işitmeyene de hitap edilir.⁷ Meselâ ألم تر الي ما جرى على فلان “Falanın başına geleni biliyor musun?” diyen birisi, bu ifadesi ile aslında “Falanın başına şu geldi.” anlamında öncelikle olan şeyi haber vermektedir.⁸

Arap dilinde ألم تر çoğunlukla muhatabı istifham lafzı ile bir olay karşısında şaşırıp, o olayı kabullenememek⁹ ve bir hükmü muhataba ikrar ve itiraf ettirmek¹⁰ için kullanılır.¹¹ ألم تر tabirini ilk yorumlayanlardan biri olan Zeccâc (öl. 311/923), “Bilmedin mi? İlmin, bu bilinen şeye daha yetişmedi mi?” şeklindeki bilmek anlamına dikkat çekmiştir.¹² Daha sonra bu kelimenin rü'yetin (görme), gözle veya kalple mümkün olabileceği dolayısıyla da ألم تر denildiğinde “Bakıp görmedin mi? Görmüş gibi bilmedin mi?”, “Baksana, ne garip, ne acayip!”, “Hayır, sen onu bilirsin. Haberin yok mu?” şeklindeki anlamlarına da dikkat çekilmiştir.¹³

Bu kipin Kur'ân-ı Kerim'deki kullanımına yönelik bazı âyetleri şu şekilde ele almak mümkündür:

Ele alınacak ilk örnek el-Bakara, 2/243'te yer verilen ve ölüm korkusuyla Allah'ın hükmünden kaçmak isteyen herkesi kapsayan اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اَلُوْفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ “Görmedin mi o kimseleri ki kendileri binlerce kişi iken ölüm korkusuyla yurtlarından çıktılar?”¹⁴ âyetidir. Bu âyette Yüce Allah, taun ve veba gibi salgınlarda bulunduğu yerden

⁶ Kemâlüddîn Ebü'l-Berekât İbnü'l-Enbârî, *el-Beyân fî garîbi i'râbi'l-Kur'ân*, nşr. Tâhâ Abdülhamîd Tâhâ (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1400/1980), 2/536.

⁷ Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Şihâh* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1401/1981), 4/173; Ebü'l-Kemâl Ahmet Mütercim Âsım, *Kâmus Tercümesi Okyânus* (İstanbul: Cemâl Efendi Matbaası, 1305/1887), 4/967.

⁸ Râzî, *Muhtârü's-Şihâh*, 4/173.

⁹ Hasan Habenneke el-Meydânî, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye 'ulûmühâ ve funûnuhâ* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996), 2/278.

¹⁰ Meydânî, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, 2/275.

¹¹ Râzî, *Muhtârü's-Şihâh*, 7/23; Bedreddin ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.), 4/151; Mütercim Âsım, *Kâmus Tercümesi*, 4/966.

¹² Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbüh*, nşr. Abdülcelil Abduh Şelebî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988), 1/322; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, ts.), 2/818.

¹³ Râzî, *Muhtârü's-Şihâh*, 7/23; Zerkeşi, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, 4/151; Mütercim Âsım, *Kâmus Tercümesi*, 4/966; Muhammed b. Muhammed Ebüssuûd el-İmâdî, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Mısır: y.y., 1347/1928), 6/117, 222; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 2/818.

¹⁴ el-Bakara, 2/243.

kaçmaya kalkışanları, savaş gerektiği zaman korkup vatanlarından kaçanları,¹⁵ kaçmamaları yönünde uyarmaktadır. İnsanlık tarihi, ölüm korkusuyla vatanlarını müdafaadan ve Allah'ın emrini yerine getirmekten kaçınarak, yurtlarını terk eden toplumların, çok geçmeden mahv-ü perişan olduklarına dair örnekler sunmaktadır.¹⁶ Buradaki istifham anlatımı da; ölüm korkusuyla yurtlarından çıkanların bu durumuna taaccüp edilmesi gerektiğini,¹⁷ Allah'ın hükmünden kurtulmak için, ne ölümden kaçmanın, ne de ölüme koşmanın akıl işi olduğu bildirmektedir.¹⁸ Döneminin önde gelen müfessir ve dilcilerinden, Nîşâbur tefsir ekolünün de en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân* isimli tefsirinde “Görmedin mi?” tabirindeki rüyeti; gözle görme değil kalp ile görme olarak anlar; bu bağlamda, Allah'ın bildirdiklerini, gözle görmüş gibi tasdik etmek / takrir olarak değerlendirir. Benzer şekilde Kur'ân-ı Kerim'de geçen ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bizzat şahit olmadığı olaylara yönelik olarak ifade edilen her **أَلَمْ تَرَ** tabirinin de bu şekilde anlaşılması gerektiğini vurgular.¹⁹

أَلَمْ تَرَ kipinin yer aldığı bir başka örnek **إِلَى** harf-i ceriyle bir arada bulunduğu el-Furkân, 25/45 âyetidir: **أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ** “Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi?” âyetindeki **أَلَمْ تَرَ** kipi, **إِلَى** edatı ile birlikte, görme anlamından öte, inceleme manasına gelir ve “Bakmaz mısın?” veya “Görmedin mi? Baksana Rabbine!” anlamı içerir.²⁰ Ancak Yüce Yaraticının zatının, bu âlemden gözle görülemeyeceği için âyetteki bakışın O'na soyut zatı itibariyle değil de gölgenin uzaması hali gibi, fiillerine bakış olarak düşünülmesi gerekir. Bu da âyeti, takdir edilecek bir kalb (yer değiştirme) ile “Baksana gölgeye, Rabb'in onu nasıl uzattı!”²¹ şeklinde anlamlandırmakla mümkün olur. Âyetteki bu anlatım tarzından, istifham kipinin, muhatap için şaşkınlık uyandıracak²² bir ifade olduğu ortaya çıkar.²³ Hz. Peygamber'e hitap hüviyeti

¹⁵ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/323; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbüri, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, nşr. Ebû Muhammed İbn Âşûr (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002), 2/202.

¹⁶ bk. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/323; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 2/819-820.

¹⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 2/204; Mes'ûd el-Ferrâ el-Begâvî, *Me'âlimü't-tenzil* (Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, 1375/1955), 1/250; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, nşr. Abdürrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422/2002), 1/219; Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve hakâiku't-te'vîl* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), 1/122; Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed Mahallî - Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yayınları, ts.), 1/37; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 1/237.

¹⁸ bk. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/323; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 2/819-820.

¹⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 2/204; Begâvî, *Me'âlimü't-tenzil*, 1/250.

²⁰ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/3594.

²¹ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nisâbüri, *el-Vasîf fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995), 3/342.

²² Abdullah Cemâlüddîn b. Yûsuf b. Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebib 'an kütübi'l-e'arîb* (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, ts.), 1/18.

de taşıyan *أَلَمْ تَرَ* kipinin, Yüce Yaratıcı'nın kâinatın sanatına dikkatle bakıp, düşünmeye ve sınırsız kudretinin farkına varmaya yönlendirdiği de dikkat çeker.²⁴

أَلَمْ تَرَ kipinin yer aldığı bir başka âyet te, ilâhî alâmetlerden olan, Fil sahipleri olayının anlatıldığı el-Fîl 105/1 âyetidir. Bu olay, bir tarih başlangıcı olarak herkesçe malum olan ve o zaman o olaya şahit olanların henüz dünyada bulunduğu bir olaydı. *أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ* “*Rabbin fil sahiplerine nasıl yaptı görmedin mi?*” âyetinde *أَلَمْ تَرَ* kipindeki *تَرَ* fiili, görmek değil bilmek anlamında olup “Rabbinin fil sahiplerine yaptığını bilmen için sana haber verilmedi mi? Sen bilmedin mi?” demektir.²⁵ Nitekim âlimlerin çoğuna göre Hz. Peygamber'in fil olayının gerçekleştiği yıl²⁶ doğduğu kabul edilirken, âyetteki rü'yet (görmek), kalp gözüyle görmeden istiare olarak kalbe ait görme, yani “gözünle görmüş gibi muhakkak bilmiyor musun ey Muhammed?”²⁷ şeklinde anlaşılır. Âyetteki hitabın genel olması mümkün ise de “Görmedin mi?” hitabının Hz. Peygamber'e hitap olması daha açıktır.²⁸ Ayrıca “Görmedin mi? Dikkate şayandır ki, ne yaptı?” diye fiilin mahiyetinden değil, “nasıl, ne keyfiyette yaptı?” diye niteliğinden sorulmuştur.²⁹ Çünkü âyetteki *أَلَمْ تَرَ*, bu olaydaki fevkalade garipliği ve son derece şaşırtıcı mahiyetteki bu olayda Allah'ın kudretini haber vermek için olup taaccüp ifade etmektedir.³⁰ Bu olayın şaşırtıcı, fevkalade garip yönü, niteliğidir. Asında fiilin kendisi, yani fil ashabının helak edişi; mahiyeti itibarıyla sadece bir yok etme ve öldürme olarak düşünülecek olursa Allah'ın fiillerinde, diriltme gibi öldürme ve yok etmenin de âdet üzere tabîî denilen şekilde cereyan edegelen kısımları çok olduğundan, bu itibar ile mahiyetine şaşılmayabilir.³¹ Hâlbuki aynı fiil niteliği, cereyan ediş şekli açısından düşünüldüğünde, şaşırtıcılığı açıkça görülür. Onun için bu fiilin niteliğini iyi düşünemeyenler onu olağan görüp hakikatini anlayıverdik zannederek aldanırlar. İşte Yüce Allah gaflete

²³ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 5/3594.

²⁴ İbn 'Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* (Katar: y.y. 1398/1977), 11/44; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 3/169; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *Beşâ'iru zevi't-temyîz fî le'â'ifi'l-kitâbi'l-'azîz*, thk. Muhammed Ali Neccâr, Abdülalîm Tahâvî (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts), 3/117.

²⁵ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdîrrahîm (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 6/338; Vâhidî, *el-Vasîtu fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 4/554; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 4/490.

²⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10/296; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/492.

²⁷ bk. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 5/363; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Şafvetü't-tefâsîr* (Beyrut: Dârü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1402/1981), 3/604.

²⁸ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 9/6098.

²⁹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 9/6099.

³⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/490; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 4/376; Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 2/271; Sâbûnî, *Şafvetü't-tefâsîr*, 3/605.

³¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 9/6099.

düşülmemesi için fiilin şaşırtıcılığını³² göstermek üzere bilhassa keyfiyetine dikkat nazarını celbetmekte, bunu da sûre başında bulunan istifham edatıyla yapmaktadır.³³

Yüce Allah, Fil sûresindeki mucizevi olayı kavramada gaflete düşülmemesi adına yer verdiği istifham kipini, kâinatın mucizevi yapısı ve kurgusuna dikkat çekmek, farkındalık uyandırmak için de kullanmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim, zaman zaman bakışları, her gün karşılaşıldığı halde üzerinde hiç düşünülmeden geçilen kâinattaki harikuladeliğe uyarı sadedinde “Allah’ın şu âyetine dikkat et, bak ve düşün!” şeklinde uyarıda bulunmaktadır.³⁴ Meselâ, gökten yağmurun inmesi, sonra yeryüzünün yemyeşil bir manzaraya bürünmesi bilinen bir olaydır. İnsanların görmeye alışık oldukları, bu nedenle de olağan görüp hakkını teslim edemedikleri bu çok önemli olay, aslında ilâhî bir mucizedir. Kur'ân-ı Kerim, olayı gerçek boyutlarıyla düşünmek ve büyük mucizeye dikkatleri toplamak³⁵ için *الَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ* “Görmedin mi ki Allah gökten yağmur indirir de yer yemyeşil olur. Gerçekten Allah çok lütüfkârdır, her şeyden haberdardır.”³⁶ âyetinde istifham kipi olan *الَمْ تَرَ* kipini ibtida ögesi yaparak ayete giriş yapmıştır. Üstelik de hitabı “Bil ki Ey Muhammed!”³⁷ şeklinde Hz. Peygamber’e yönelterek anlatıma daha da etkileyicilik katmıştır. Bu kipin klasik Arap şiir divanlarında kullanıldığı anlaşılan “قد رأيت” şeklinde “Sen mutlaka gördün!” şeklinde görmeye vurgu olarak anlaşılması da mümkündür.³⁸ Meselâ İbrâhîm sûresinde, iman ve küfür, peygamberler ve cahiliye toplumu anlatılırken gökler ve yer manzarasına aynı üslûpla anî bir geçiş yapılmaktadır.³⁹ Bu üslûp, Yüce Allah’ın kudretinin algılanması ve ona itaat edilmesi için vesile kılınmaktadır. Doğrusu insan denen varlık ile kâinat arasında gizli bir anlaşma dili vardır. Bu dille insan ve kâinat birbiriyle anlaşılır. Yani insan fitratıyla kâinat, metafizikî bir yönelişle, doğrudan doğruya ve gizlice anlaşılır. İşaretlerini ve yönelişlerini mücerret bir üslûp ile kavrarlar. Bu kâinat içinde yaşayıp bu gizli dili fark edemeyenler, bu işareti alamayanlar veya bu sese kulak veremeyenler; fitratlarında bulunan alıcı cihazları harekete geçirememişler demektir.⁴⁰ İşte böyle kimselerin, dikkatlerini toplayabilmesi için istifham üslubu ile uyarılmakta ve yaratıcının yüceliğine, kâinatın boşuna değil yüce hikmetler için yaratıldığına dolayısıyla da

³² İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/490; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, 4/376; Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 2/271; Sâbûnî, *Şafvetü't-tefâsîr*, 3/605.

³³ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 9/6099.

³⁴ bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 3/248.

³⁵ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 6/222.

³⁶ el-Hac 22/63.

³⁷ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 5/312.

³⁸ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/32.

³⁹ bk. İbrâhîm, 14/11-18.

⁴⁰ Seyyid Kutup, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1400/1980), 4/2094-2095.

ondaki sırta vâkıf olmaya ve Yüce Yararıcıya boyun eğmeye yönlendirilmektedir: ⁴¹ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ “Görmedin mi? Allah Gökleri ve Yeri hak (ve hikmet) ile yaratmıştır?”⁴² âyetiyle, Allah'ın, gökleri ve yeri boşu boşuna değil, yüce bir gaye için yaratmış olduğuna işaret edilmektedir.⁴³

Yüce Allah, bu maksatla bu ve benzeri âyetlerde, insanın bakışlarını, kâinat sanatına yöneltmesini istemektedir. Bu bağlamda bir yandan kendisine sunulan imkânları ve güzellikleri sıralarken öte yandan, son derece müthiş bir ahenk içerisinde olan kâinattaki harikuladelikleri fark etmesini ve bunu kendisi için bir uyanış vesilesi yapmasını beklemektedir. Dikkatle bakmaları halinde insanların, bu etkileyici tabloyu ve bu tablonun güzelliklerini fark edeceklerini bilen Yüce Yararıcı, mesajını anlayıp gönülden benimseyebilmeleri için insanlara, peygambere hitap ederek başladığı böylesi dikkat çekici ve uyarıcı bir üslûp kullanmıştır.⁴⁴

Bu üslup bağlamında Kur'ân-ı Kerim âyetlerini inceleyip bir değerlendirme yapıldığında; أَلَمْ تَرَ kipinin, 31 âyette⁴⁵ yer aldığı görülmektedir. أَلَمْ تَرَ kipinin yer aldığı bu âyetler; ölüm korkusuyla cihattan kaçanları,⁴⁶ güç sahibi olunca rabbiyle tartışanları,⁴⁷ Allah'ın âyetlerini kabul etmeyip,⁴⁸ nimetlerine nankörlük edenleri,⁴⁹ İslam'ı kabul etmiş gibi gözüküp tağutu hakem olarak isteyenleri,⁵⁰ şeytanın tasallutunu,⁵¹ şaşkın inkârcıları⁵², peygamber düşmanlığı edenleri,⁵³ münafıkları;⁵⁴ kâinattaki her şeyin yüce Yararıcıya secde ettiğine,⁵⁵ yerlerin ve göklerin kusursuz sistemine,⁵⁶ kâinatın harikulade düzenine,⁵⁷ mucizevi yapısına,⁵⁸ yüce

⁴¹ bk. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/32.

⁴² İbrâhîm 14/19.

⁴³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 7/32; Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 4/38; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 2/509; Alâüddîn Ali b. Muhammed el-Hâzin el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-Tenzîl* (Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, 1375/1955), 4/38.

⁴⁴ Diğer birkaç âyet için bk. el-Mâide 5/40, el-Hac 22/18, 63, 65, 70, Nûr 24/41, 43, el-Furkân 25/45, Lokmân 31/29, 31, ez-Zümer 39/21, el-Mücâdele 58/7.

⁴⁵ Bu âyetler için bk. el-Bakara 2/243, 246, 258, Âl-i İmrân 3/23, en-Nisâ 4/44, 49, 51, 60, 77, İbrâhîm 14/19, 24, 28, Meryem 19/83, el-Hac 22/18, 63, 65, Nûr 24/41, 43, el-Furkân 25/45, eş-Şuarâ 26/225, Lokmân 31/29, 31, el-Fâtır 35/27, ez-Zümer 39/21, el-Mü'min 40/69, el-Mücâdele 58/7, 8, 14, el-Haşr 59/11, el-Fecr 89/6, el-Fil 105/1.

⁴⁶ bk. el-Bakara 2/243, en-Nisâ 4/77.

⁴⁷ bk. el-Bakara 258.

⁴⁸ Âl-i İmrân 3/23, el-Mü'min, 40/69.

⁴⁹ İbrâhîm 14/28.

⁵⁰ en-Nisâ 4/60.

⁵¹ Meryem 19/83.

⁵² eş-Şuarâ 26/225

⁵³ el-Mücâdele 58/8.

⁵⁴ el-Haşr 59/11.

⁵⁵ el-Hac 22/18.

⁵⁶ bk. İbrâhîm 14/19.

⁵⁷ el-Hac, 22/63, 65.

⁵⁸ Nûr 24/41, 43, el-Furkân 25/45, Lokmân 31/29, /31, Fâtır 35/27.

Allah'ın sonsuz kudretine,⁵⁹ dikkat çekerek uyarıp, kulluğun gereğini hatırlatmakta ve tevhide⁶⁰ vurgu yapmaktadır. Bu âyetlerden yaklaşık on tanesinde⁶¹ kâinattaki harikuladeliklere dikkatler çekilerek⁶² Yüce Allah'ın gerçek yaratıcı olduğuna uyarı yapılmaktadır.⁶³

اَلَمْ تَرَ tabirinin yer aldığı âyetler incelendiğinde, bu kelimenin her geçtiği yerde cümlenin ilk ögesi, ilk kelimesi olarak bulunduğu görülmektedir. Kur'ân'ın bir üslup özelliği olarak dikkat çeken bu kullanım; aynı zamanda muhatabın dikkatini toplayarak ilahi mesajı dinlemeyi teşvik etmektedir. Ayrıca bu terkipteki görme fiilinin ifade edildiği, ikinci tekil şahıs zamirinin Hz. Muhammed'i (s.a.v.) muhatap alması bir başka üslup özelliği olarak önemli ve mesaja odaklanmada etkilidir.⁶⁴ Bu ayetlerde dikkat çeken kullanım olarak; takrirî istifham üslubu ile aktarılan “Görmez misin?” ifadesi istiare sanatına göre, kalp gözü açık olan kişinin biyolojiyi, zoolojiyi ve diğer bilimleri görebildiği gibi rabbinin kâinat sanatına ve kudretine bakıp;⁶⁵ kâinatın her yerinde ulûhiyetin delillerini, kalp gözüyle görmüşçesine fark edebileceğine dikkat çekicidir.⁶⁶

Kur'ân-ı Kerim'de “gördün, bilirsin!” anlamında kullanılan ve Hz. Peygamber'i muhatap alan اَلَمْ تَرَ kipi, bazen teselli,⁶⁷ bazen de bir uyarı⁶⁸ niteliği taşıırken çoğunlukla inananlara ve inkârcılara mesaj vermektedir.⁶⁹ Ayrıca bu üslup ile anlatım, ilahi mesaja kulak vermeyenlerin ve Hz. Peygamber'in tebliğini görmezden gelenlerin⁷⁰ şaşkıncı (*ta'cib*)⁷¹ durumlarına dikkat çekip⁷² bu kişilerin ibret ve öğüt almayacaklarına vurgu yapmaktadır.⁷³

⁵⁹ bk. ez-Zümer 39/21, el-Mücadele 58/7, el-Fecr 89/6, el-Fil 105/1.

⁶⁰ bk. İbrâhîm 14/24.

⁶¹ bk. İbrâhîm 14/19, Nûr 24/41, 43, el-Furkân 25/45, Lokmân 31/29, 31, Fâtır, 35/27, ez-Zümer 39/21, el-Mücadele 58/7, el-Fecr 89/6, el-Fil 105/1.

⁶² Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî el-Kayrevânî, *el-Hidâye ilâ bulûği'n-nihâye*, nşr. Mecmûatü Buhûsî'l-Kitâb ve's-Sünne (Câmiatü'ş-Şârîka, 1429/2008), 7/4925.

⁶³ Vâhidî, *el-Vasîf fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, 3/28; Kayrevânî, *el-Hidâye*, 7/4925; İbn 'Atiyye el-Endelüsî, *el-el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/344.

⁶⁴ bk. Kayrevânî, *el-Hidâye*, 2/1345, 1351, 1354, 5/3794, 3804, 8/5128, 10/6460, 11/7359-7360, 7369; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 3/96, 148, 4/242, 372; Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 2/261.

⁶⁵ Neseî, *Medârikü't-Tenzîl* 3/169.

⁶⁶ Kayrevânî, *el-Hidâye*, 8/5128; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 3/148.

⁶⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1387/1967), 8/346. Diğer birkaç âyet için bk. Yûnus 10/99, el-Furkân 25/43, ez-Zümer 39/19, ez-Zuhruf 43/40.

⁶⁸ Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/128; Sâbûnî, *Şafvetü't-tefâsîr*, 1/537. Diğer birkaç âyet için bk. et-Tahrîm 66/1, Abese 80/3, 7.

⁶⁹ Şihâbüddîn Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.) 12/204-205.

⁷⁰ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 4/148.

⁷¹ Neseî, *Medârikü't-Tenzîl*, 1/122; Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 1/37; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, 1/237.

⁷² İbn 'Atiyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 2/344.

2. “أَلَمْ تَعْلَمْ...?” “Bilmiyor musun?”

أَلَمْ تَعْلَمْ ibaresinde yer alan, bilgisizliğin karşıtı olup bir şeyi gerçek yönüyle, kanıt ve delile dayalı olarak bilme anlamındaki ilim kelimesi,⁷⁴ ikinci tekil şahsı muhatap alan fiil yapısıyla ve başındaki istifham hemzesi, sonrasındaki olumsuzluk edatı لم ile bir istifham terkididir. “Bilmiyor musun?” anlamındaki bu istifham, takrir ifade eder ve mana “bilirsin” şeklinde olumluya dönüşür.⁷⁵

Arap dilinde bu üslup, bir hükmü muhataba ikrar ve itiraf ettirmek, bir hakikati; karşısındakine teyit ve tekit ettirme, kabullendirmek için kullanılır.⁷⁶ Bu kipin yer aldığı Kur'ân-ı Kerim'deki dört âyeti şu şekilde incelememiz mümkündür:

Ele alacağımız ilk âyet, el-Bakara 2/106 âyetidir. Bu âyette sınırsız kudret sahibi olan Allah, bir hükmün yerine daha iyisini, daha hayırlısını, en azından onun dengini koymaya güç yetirebileceğini bir takriri istifham ile işaret etmektedir.⁷⁷ مَا نُنسَخُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ “Biz bir âyetten her neyi nesheder veya unutturursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz. Bilmez misin ki, Allah her şeye kâdirdir.” Yaratmayı ve yok etmeyi, neshi ve unutturmaya sadece Yüce Allah'ın yapabileceğini ifade eden bu ayette hitap doğrudan Hz. Peygamber'e yöneltilmektedir. Ancak kinaye yoluyla mesaj ümmetine ve tüm Müslümanlara verilmektedir?⁷⁸

أَلَمْ تَعْلَمْ kipinin yer aldığı ikinci âyet el-Bakara 2/107 âyetidir. Müminlere yegâne dostlarının ve destekçilerinin yüce Allah olduğunu, O'ndan başka hiçbir dostlarının ve destekçilerinin bulunmadığını bildiren bu âyeti uyarıcı ve hatırlatıcı nitelikteki أَلَمْ تَعْلَمْ ifadesiyle başlamaktadır:⁷⁹ “Bilmez misin ki, hakikaten göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır, hepsi O'nundur. Size de Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.”⁸⁰ Âyetteki أَلَمْ تَعْلَمْ tabiri peygamberi muhatap olarak “Ey Muhammed! Sen bilmez misin ki hakikaten göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır” anlamını içerir. Dolayısıyla buradaki “Bilmez misin?” ifadesindeki istifham takrir için olup “Bilirsin ve

⁷³ Ebüssuûd, *İrşâdî'l-'akli's-selîm*, 4/198.

⁷⁴ bk. Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 1/462.

⁷⁵ bk. İbnü'l-Enbârî, *el-Beyân fî garîbi i'râbi'l-Kur'ân*, 2/536.

⁷⁶ Meydânî, *el-Belâgatü'l-Arabiyye*, 2/275

⁷⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 1/354; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 1/462.

⁷⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 1/354.

⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 1/462.

⁸⁰ el-Bakara 2/107.

bu ilim kanıtsız, delilsiz de değildir” anlamındadır.⁸¹ “Bilmez misin ki, bütün göklerin ve yerin devleti, görünen ve bilinen, hatta akıl yoluyla tahmin edilen şu kâinatın hâkimiyeti, saltanatı hep Allah’ındır.”⁸²

Kâinat ve insanlar üzerinde egemen olan yegâne güç, Allah’tır. O, yaratandır, her şeyin sahibidir, rızık verendir. Gücün gerçek sahibi O’dur. O’nun gücü olmaksızın, ne yaratmaktan söz edilebilir, ne rızıktan, ne yarardan, ne de zarardan. Bu varlık âleminde salt egemen olan Allah’tır. İman, Allah’ı tüm bu nitelikleriyle birlikte kabul etmektir.⁸³ Allah’ın göklerde ve yerde ve ne varsa tümünün maliki olduğuna istifham üslubu *أَلَمْ تَعْلَمْ* kipiyle vurgu yapılan üçüncü âyet te, el-Mâide 5/40 âyetidir: *أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* “Bilmez misinki hakikaten göklerin ve yerin mülkü Allah’ındır; dilediğine azap edip dilediğini de bağışlar? Allah her şeye kâdirdir.”⁸⁴ Bu âyette, Hz. Peygamber’e yöneltilen bu istifham kipiyle,⁸⁵ mülkün sahibinin yegâne ilah ve Rab oluşuna ve insanlar üzerindeki egemenliğini kabule dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla ‘Bilmez misin?’ ifadesindeki istifham takrir için olup, “Ey Muhammed sen göklerde ve yerde ve ne varsa tümünün malikinin Allah olduğunu bilirsin!” anlamındadır.⁸⁶ Tabi ki Hz. Peygamber’e yöneltilmiş bu hitap ile mesaj tüm insanlara verilmektedir.⁸⁷

Yine Yüce Allah’ın eksiksiz bir bilgiye dayanarak hükmettiği, hiçbir sebep ve hiçbir kanıtı göz ardı etmediği, davranış ve bilinç planında meydana gelen hiçbir hareketin kendisine gizli kalamadığı, göklerde ve yerde olan her şeyi bilen olduğu herkesin hareketlerini ve niyetlerini bilgisiyle kuşattığına işaret eden el-Hac 22/70 âyeti de *أَلَمْ تَعْلَمْ* kipiyle bu gerçekleri işaret eden dördüncü âyettir: *“Bilmez misin ki, Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Şüphesiz bunların hepsi bir kitaptadır. Hiç şüphe yok ki bu, Allah’a göre çok kolaydır.”*⁸⁸ Bu âyetteki “Bilmez misin?” ifadesindeki istifham da takrir için olup, gökte ve yerde cereyan eden ne varsa hepsinin bilgisinin Allah’a ait olduğunu ‘kesinlikle bilirsin’ anlamındadır.⁸⁹

⁸¹ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 1/ 98; Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*, 1/16; Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 1/462.

⁸² Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 1/462.

⁸³ bk. Âlûsî, *Rûhu’l-me’âni*, 1/354.

⁸⁴ el-Mâide 5/40.

⁸⁵ Beğavî, *Me’âlimü’t-tenzil*, 2/50.

⁸⁶ Mahallî - Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*, 1/100; Âlûsî, *Rûhu’l-me’âni*, 1/354.

⁸⁷ Beğavî, *Me’âlimü’t-tenzil*, 2/50.

⁸⁸ el-Hac 22/70.

⁸⁹ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 3/249; Mahallî – Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn*, 2/43.

Bu üslup bağlamında ilgili âyetleri inceleyerek yaptığımız değerlendirmeye göre; أَلَمْ تَعْلَمْ kipi, dört⁹⁰ ayette yer almaktadır. Bu anlatım biçimi ve ifade tarzıyla Kur'ân-ı Kerim, peygamberi muhatap alan أَلَمْ تَعْلَمْ ifadesiyle, hüküm değiştirme yetkisi ve gücü,⁹¹ engin ve sınırsız ilmi,⁹² yerde ve gökte ne varsa hepsinin gerçek maliki olduğu,⁹³ herkesin hareket ve niyetlerini bildiği⁹⁴ konusunda kesin bilgiye sevk etmek ve Allah'ın yüce kudretini ikrar ile bu dikkat çekici ve uyarıcı üslup ile tevhide vurgu yapmaktadır.⁹⁵

أَلَمْ تَعْلَمْ tabirinin yer aldığı bu âyetleri incelediğimizde, bu kelimeyi de أَلَمْ تَرَ tabirinde olduğu gibi her geçtiği yerde ibtida ögesi olarak görmekteyiz. Ayrıca bu terkipteki bilme fiilinin nispet edildiği, ikinci tekil şahsının da yine Hz. Peygamber'i muhatap aldığını ve istifhamın takrir için kullanıldığını tespit etmiş bulunmaktayız.

Sonuç

Kur'ân, her seviyede insanın aklını ve duygularını etkin bir biçimde kullanarak ilahi mesajı algılayıp benimsemesi için çoğu kez bir hakikati farklı anlatım biçimleriyle ifade etmektedir. Bu farklı anlatım biçimleriyle de hakikatleri, gönüllere ikna ederek yerleştirmeyi hedeflemektedir. Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılması ve hayata uygulanması için kullandığı farklı anlatım üsluplarından biri ve en çok yer verileni olan istifham ve onun bir kipi olan أَلَمْ تَرَ ve أَلَمْ تَعْلَمْ tabirleridir.

أَلَمْ تَرَ ile ilgili ilki tespitimiz; Kur'ân-ı Kerim'in bu kiple, anlatılan hakikatlere dikkat çekmek için âyetlerde ibtida ögesi olarak ilk kelime olarak yer vermesi olmuştur. Ayrıca bu anlatımın ikinci tekil şahsı muhatap alan “Görmüyor musun?” anlamındaki fiil yapısıyla Hz. Peygamber'e hitabı, ilahi mesajı inananlara ve inkârcılara ulaştırmaya yönelik önemli bir üslup olarak kullanması olmuştur. Bu kullanıma ait bir tespit te bu terkipteki “Görmez misin?” ifadesinin istiare sanatına göre kalp gözü açık olan kişinin rabbinin kâinat sanatına ve kudretine bakıp;⁹⁶ kâinatın her yerinde ulûhiyetin delillerini, kalp gözüyle görmüşçesine fark edebileceğine dair “mutlak bilgi” ifade etmesi olmuştur.

⁹⁰ el-Bakara 2/106, 107, el-Mâide 5/40, el-Hac 22/70.

⁹¹ bk. el-Bakara 2/106.

⁹² bk. el-Bakara 2/107.

⁹³ bk. el-Mâide 5/40.

⁹⁴ bk. el-Hac 22/70.

⁹⁵ bk. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/191; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 1/256; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 1/98, 3/249; Mahallî – Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 1/16, 100, 2/43; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/462.

⁹⁶ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, 3/169.

Bu üslup bağlamında yaptığımız araştırmaya göre, Kur'ân-ı Kerim **أَلَمْ تَرَ** ifadesine; şaşılacak (*taaccüb*) boyuttaki harikuladelere sahip hakikatlere dikkat çekme, farkındalık uyandırma (*tenbîh*) ve âyetlerde ifade edilen gerçekleri kabul etme (*ikrâr*) yönünde farklı üç anlam yüklemektedir.

Araştırma konumuzun ikinci unsuru olan **أَلَمْ تَعْلَم** tabirinin yer aldığı âyetleri incelediğimizde, bu kelimeyi de **أَلَمْ تَرَ** tabirinde olduğu gibi her geçtiği yerde ibtida ögesi olarak görmekteyiz. Ayrıca bu terkipteki bilme fiilinin nispet edildiği, ikinci tekil şahısın da yine Hz. Peygamber olduğu dikkat çekmektedir. Bu terkipte istifhamın özellikle takrir için kullanıldığı da dikkat çekmektedir.

Bu üslup bağlamında ilgili âyetleri inceleyerek yaptığımız değerlendirmeye göre **أَلَمْ تَعْلَم** kipinin, dört ayette yer aldığını görmekteyiz. Bu anlatım biçimi ve ifade tarzıyla Kur'ân-ı Kerim, âyetlerde ifade edilen hakikatlere dair muhatapı kesin bilgiye (*takrîr*) sevk etmek ve Allah'ın yüce kudretini ikrar ile bu dikkat çekici ve uyarıcı üslup anlatımıyla tevhide vurgu yapmaktadır.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerim'de yer alan her iki istifham kipinin hakiki anlamlarıyla ve soruya cevap almak için değil istiare sanatı bağlamında kalbe ait görme, gözle görmüş gibi muhakkak bilme ve Allah'ın bildirdiklerini, gözle görmüş gibi tasdik etme şeklinde anlaşılabilen kanısına varılmıştır.

Kaynakça

Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Beğavî, Mes'ûd el-Ferrâ. *Me'âlimü't-Tenzîl*. 7 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, 1375/1955.

Dağdeviren, Alican. *İlahi Mesajın Sunumu Açısından Kur'an'da Sorular ve Cevaplar*. İstanbul: Ofis 2005, 2017.

Draz, Muhammed Abdullah. *En Mühim Mesaj*. çev. Suat Yıldırım. İzmir: Işık Yayınları, 1994.

Ebüs-suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî. *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 9 Cilt. Mısır: y.y., 1347/1928.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *Beşâ'iru zevi't-temyîz fi letâ'ifi'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr, Abdülalîm Tahâvî. 6 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.

Hâzin, Alâüddîn Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Lübâbü't-te'vil fi me'ânî't-Tenzîl*. 7 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, 1375/1955.

- İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhâliq el-Endelüsî. *el-Muḥarrerü 'l-vecîz fî tefsîri 'l-Kitâbi 'l-'azîz*. 14 Cilt. Katar: y.y. 1398/1977.
- İbn Hişâm Abdullah Cemâlüddîn b. Yûsuf. *Muğni 'l-lebîb an kütübi 'l-e'ârîb*. 2 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi 't-tefsîr*. nşr. Abdürrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422/2002.
- İbnü'l-Enbârî, Kemâlüddîn Ebü'l-Berekât. *el-Beyân fî ğarîbi i 'râbi 'l-Ḳur'ân*. 2 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme lil-Küttâb, 1400/1980.
- Kayrevânî, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî. *el-Hidâye ilâ bulûġi 'n-nihâye*. nşr. Câmîatü's-Şârîka. 13 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri, 1429/2008.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li aḥkâmi 'l-Ḳur'ân*. 20 Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1387/1967.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zılâli 'l-Ḳur'ân*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1400/1980.
- Mahallî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed - es-Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tefsîrü 'l-Celâleyn*. 2 Cilt. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi Yayınları, ts.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüket ve 'l-Uyûn*. thk. es-Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdirrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Meydânî, Hasan Habenneke. *el-Belâġatü 'l-'Arabiyye 'ulûmuhâ ve fûnûnuhâ*. 2 Cilt. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Mütercim Âsım, Ebü'l-Kemâl Ahmet *Kâmus Tercümesi Okyânus*. 4 Cilt. İstanbul: Cemâl Efendi Matbaası, 1305/1887.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. *Medârikü 't-tenzîl ve hakâiku 't-te'vîl*. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir. *Muḥtârü 'ş-Şihâḥ*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1401/1981.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî. *el-Keşf ve 'l-beyân 'an tefsîri 'l-Ḳur'ân*. nşr. Ebû Muhammed İbn Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dârü İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Şafvetü 't-tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1402/1981.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nîsâbûrî. *el-Vasîṭ fî tefsîri 'l-Ḳur'âni 'l-mecîd*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *Me'âni 'l-Ḳur'ân ve i'râbüh*. nşr. Abdülcelîl Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.
- Zerkeşî Bedreddîn, *el-Burhân fî 'ulûmi 'l-Ḳur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.